

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“...การที่บุคคลจะพัฒนาได้ก็ด้วยปัจจัยประการเดียว คือ การศึกษา การศึกษานั้นแบ่งเป็นสองส่วนคือ การศึกษาด้านวิชาการส่วนหนึ่ง กับการอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นผู้มีจิตใจใฝ่ดีใฝ่เจริญ มีปรกติละอายชั่วกลัวบาปส่วนหนึ่ง การพัฒนาบุคคลจะต้องพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งสองส่วน เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ไว้ใช้ประกอบการ และมีความดีไว้เกื้อหนุน การประพฤติปฏิบัติทุกอย่างให้เป็นไปในทางที่ถูก ที่ควร และอำนวยผลเป็นประโยชน์ที่พึงประสงค์...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 24 มกราคม 2540

การจัดการศึกษามีเป้าหมาย คือ การพัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา ซึ่งสามารถประเมินและติดตามผลผลิตได้จากคุณภาพนักเรียน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 4 ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษา ดังนี้ มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา นอกจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาคุณภาพนักเรียน คือ กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศสมาชิกหนึ่งของโลก ที่ต้องพัฒนาการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้ปวงชนชาวไทยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มีมาตรฐานสูงขึ้นอย่างกว้างขวาง ทัวถึงและเป็นธรรม การจัดการศึกษาของประเทศไทยในระยะที่ผ่านมาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ทั้งด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาและด้านคุณภาพการศึกษา (ประเวศ โพนน้อย, 2545)

โครงการ “หนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน” (Lab School Project) เป็นนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลที่จะพัฒนาเยาวชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติให้มีคุณภาพ ซึ่งในระยะเริ่มต้นโครงการกำหนดให้มีอำเภอละ 1 โรงเรียน รวม 921 โรงเรียน และสำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาขั้นพื้นฐานได้รับมอบหมายจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของโครงการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) โดยโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันในรุ่นที่ 1 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2546 ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนระดับอำเภอ เข้าร่วมโครงการจำนวนทั้งสิ้น 921 โรงเรียน เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเดิม จำนวน 660 โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเดิม จำนวน 261 โรงเรียน โดยลักษณะของโรงเรียนในฝัน คือ เป็นโรงเรียนที่มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้มาตรฐานทางการศึกษาของชาติ และสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิผล ใช้การบริหารจัดการแนวใหม่ที่มุ่งพัฒนาโรงเรียนทุกด้าน ทั้งด้านวิชาการ กระบวนการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน และการนำเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการบริหารจัดการ โดยมุ่งหวังให้เด็กไทยเป็นคนดี มีคุณภาพ มีอนาคตที่สดใส สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ในแผนหลัก (Master Plan of Lab School Project) ของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันได้ระบุภาพความสำเร็จของนักเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านและการค้นคว้า สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นคนดีมีคุณธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์ มีทักษะการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ (ICT) สร้างงานสร้างอาชีพสามารถนำเสนอผลงานได้อย่างสร้างสรรค์ สืบสานวิถีวัฒนธรรมไทยอย่างมั่นใจในตนเอง แต่จากรายงานผลการประเมินภายนอกรอบแรกในปีพุทธศักราช 2548 ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ในโรงเรียนในฝันเป็นนักเรียนที่มีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี และมีพื้นฐานเป็นคนดี อีกทั้งผู้เรียนยังมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬาที่ดีด้วย แต่ทั้งนี้ก็ยังต้องปรับปรุงตามมาตรฐานที่ 4, 5 และ 6 คือ ด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะตามหลักสูตร การคิดเป็นระบบครบวงจร ตลอดจนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และในรายงานการประเมินโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550) ได้ระบุไว้ว่า ผลงานของนักเรียนที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพุทธิปัญญาระดับวิเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้นั้นยังมีน้อย และจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มสาระวิชาวิทยาศาสตร์ ส่วนในด้านผลผลิตหรือตัวผู้เรียนนั้นพบว่า มีคุณสมบัติที่พึงปรารถนา คือ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก มีมารยาทสังคม และมีวินัยสำหรับความคิดเชิงวิเคราะห์นั้น จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาต่อไป จากรายงานทั้งสองเรื่องทีกล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันนั้นยังต้องมีการ

ปรับปรุงในอีกหลายด้าน และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน เนื่องจากหัวใจของการพัฒนาโรงเรียนในฝัน ก็คือ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามภาพความสำเร็จของโครงการ

จากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน พบว่า มีนักวิจัยหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องโรงเรียนในฝัน ดังเช่น งานวิจัยของ ณัฐวุฒิ ธีรปรเมศวร์ (2549) ที่ได้ศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน นิวัตร นาคะเวช (2548) ได้ศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน สมเกียรติ ทองแดง (2548) ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในฝัน อธิธิฤทธิ์ เกกนิชะ (2547) ได้ศึกษาความพร้อมในการจัดโรงเรียนในฝัน เขตพื้นที่การศึกษาระดับ และศิริ นิรัญอุทก (2546) ได้ศึกษาสภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน เป็นต้น จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในฝัน ทำให้พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาของโรงเรียนในฝัน โดยเน้นศึกษาเกี่ยวกับด้านการบริหารงาน และการดำเนินงานของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ มีงานวิจัยเพียงน้อยเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันโดยตรง

ดังนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันให้เป็นไปตามภาพความสำเร็จของโครงการ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน โดยศึกษาจากนักเรียนของโรงเรียนในฝันระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งเข้าร่วมโครงการตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2546 เนื่องจากเป็นประชากรโดยส่วนใหญ่ของโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันรุ่นที่ 1 และจากงานวิจัยของ เพ็ญภัคร พินผา (2547) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนระหว่างภูมิภาคที่ต่างกันมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 โดยนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์สูงกว่านักเรียนที่เรียนในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาในรูปแบบของการพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน จำแนกตามภาคภูมิศาสตร์ที่แบ่งตามเขตการปกครอง ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยใช้หลักการวิเคราะห์โมเดลลิสเรลด้วยการประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุหรือการวิเคราะห์กลุ่มพหุ ซึ่งข้อค้นพบที่ได้จะช่วยทำให้สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้องในแต่ละภูมิภาคเห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพนักเรียนโรงเรียนในฝันอย่างชัดเจน

โดยสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพนักเรียนของโรงเรียน
ในฝันในรุ่นที่ 1 และเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันรุ่นต่อไปอีกด้วย

คำถามวิจัย

1. ปัจจัยด้านผู้เรียน ปัจจัยด้านการเรียนการสอน และปัจจัยด้านองค์การ ส่งผลต่อ
คุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันอย่างไร
2. โมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันสอดคล้องกับข้อมูล
เชิงประจักษ์หรือไม่
3. โมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันระหว่างภูมิภาคที่ต่างกัน คือ
ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ มีความแปรเปลี่ยนหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียน
ในฝันที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์
3. เพื่อทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียน
ในฝันระหว่างภูมิภาคที่แตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งพัฒนาโมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนโรงเรียนในฝัน
โดยศึกษากับนักเรียนของโรงเรียนในฝันระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการหนึ่ง
อำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันรุ่นที่ 1 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2546 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน รวม 660 โรงเรียนทั่วประเทศ มีจำนวนนักเรียนรวมทั้งสิ้น 745,995 คน
2. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย
 - 2.1 ตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรตาม คือ คุณภาพนักเรียน ประกอบด้วย ตัวแปรสังเกตได้
5 ตัวแปร คือ 1) ทักษะในการแสวงหาความรู้ 2) การคิดวิเคราะห์ 3) ทักษะการดำรงชีวิต 4) ความ
มั่นใจในตนเอง และ 5) ความเป็นไทย

2.2 ตัวแปรแฝงที่เป็นตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน โดยแบ่งออกเป็น

2.2.1 ตัวแปรภายนอกแฝง ประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ

2.2.1.1 ปัจจัยด้านการเรียนการสอน มีตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ 1) บรรยากาศในชั้นเรียน 2) วิธีการสอน 3) สื่อการสอน และ 4) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

2.2.1.2 ปัจจัยด้านองค์การ มีตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ 1) การพัฒนาครูและผู้บริหาร 2) ความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย 3) ลักษณะของหลักสูตร และ 4) ความร่วมมือด้านวิชาการของบุคลากร

2.2.2 ตัวแปรภายในแฝง คือ ปัจจัยด้านผู้เรียน มีตัวแปรสังเกตได้ 10 ตัวแปร คือ 1) เกรดเฉลี่ยสะสม 2) ความคาดหวังในการศึกษาต่อ 3) เจตคติต่อการเรียน 4) แรงจูงใจสัมฤทธิ์ทางการเรียน 5) พฤติกรรมการเรียน 6) นิสัยรักการอ่าน 7) ลักษณะการคบเพื่อน 8) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย 9) พฤติกรรมของบิดามารดาในการส่งเสริมบุตรทางการเรียน และ 10) การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

โมเดลเชิงสาเหตุของคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน หมายถึง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน

โรงเรียนในฝัน หมายถึง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่เข้าร่วมโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝันรุ่นที่ 1 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2546 รวม 660 โรงเรียนทั่วประเทศ

คุณภาพนักเรียน หมายถึง คุณลักษณะรวมของนักเรียนตามวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ของโรงเรียนในฝัน อันประกอบด้วย 1) ทักษะในการแสวงหาความรู้ 2) การคิดวิเคราะห์ 3) ทักษะการดำรงชีวิต 4) ความมั่นใจในตนเอง และ 5) ความเป็นไทย

ทักษะในการแสวงหาความรู้ หมายถึง การที่นักเรียนมีนิสัยใฝ่รู้และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนและเสาะแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ได้ สามารถวัดได้จากแบบวัดทักษะในการแสวงหาความรู้

การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การที่นักเรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Bloom (1972) ใน 3 ด้าน คือ 1) การวิเคราะห์องค์ประกอบ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ 3) การวิเคราะห์หลักการ ซึ่งความสามารถในการคิดวิเคราะห์วัดได้จากแบบวัดการคิดวิเคราะห์

การวิเคราะห์องค์ประกอบ หมายถึง ความสามารถในการค้นหาคุณลักษณะที่เด่นชัดของเรื่องราว ในแง่มุมต่าง ๆ โดยสามารถวิเคราะห์แบบรวบยอด หรือแบบแยกให้หาความสำคัญเป็นตอน ๆ ได้

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง ความสามารถในการค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญ และค้นหาความสัมพันธ์ของสิ่งของ 2 สิ่ง หรือ 2 เรื่องใด ๆ เป็นอย่างน้อย ซึ่งต้องมีความหมายนัยสำคัญ หรือมีอิทธิพลเด่นชัดอย่างสมเหตุสมผล

การวิเคราะห์หลักการ หมายถึง ความสามารถในการค้นหาโครงสร้าง และระบบของวัตถุสิ่งของ เรื่องราว และการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งการค้นหาหลักการที่ทำให้สามารถอยู่รวมกันเป็นเอกภาพได้

ทักษะการดำรงชีวิต หมายถึง การที่นักเรียนรู้จักเลือกบริโภค สามารถจัดการดูแลช่วยเหลือตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น สามารถจัดการประกอบอาชีพหารายได้ระหว่างเรียน และมีการใช้คุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถวัดได้จากแบบวัดทักษะการดำรงชีวิต

ความมั่นใจในตนเอง หมายถึง การที่นักเรียนกล้าคิด กล้าแสดงออกในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ สามารถวัดได้จากแบบวัดความมั่นใจในตนเอง

ความเป็นไทย หมายถึง การที่นักเรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยอีกทั้งมีการแสดงออกในการปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย สามารถวัดได้จากแบบวัดความเป็นไทย

ปัจจัยด้านผู้เรียน หมายถึง คุณลักษณะ ความสามารถ และสภาพแวดล้อมส่วนบุคคล ที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน โดยวัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 10 ตัวแปร คือ เกรดเฉลี่ยสะสม ความคาดหวังในการศึกษาต่อ เจตคติต่อการเรียน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมการเรียน นิสัยรักการอ่าน ลักษณะการคบเพื่อน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย พฤติกรรมของบิดามารดาในการส่งเสริมบุตรทางการเรียน และการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน

เกรดเฉลี่ยสะสม หมายถึง เกรดเฉลี่ยสะสมรวมทุกรายวิชาของนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สามารถวัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ความคาดหวังในการศึกษาต่อ หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดที่นักเรียนคาดหวังหรือต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

เจตคติต่อการเรียน หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียน และการยอมรับคุณค่าของการเรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของ รัชนก บุญปู้ (2547)

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความปรารถนา หรือความพยายามของนักเรียนที่จะบรรลุผลสำเร็จในเรื่องของการเรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของสุบิน ยุระรัช (2547)

พฤติกรรมการเรียน หมายถึง การปฏิบัติตัวของนักเรียนที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น ความสนใจ ความตั้งใจ และการวางแผนการเรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

นิสัยรักการอ่าน หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกถึงความสนใจด้วยการแสวงหาความรู้ต่างๆ ในการอ่านซึ่งเกิดจากความพึงพอใจและมีการปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ความสนใจใฝ่รู้ในการอ่าน และเจตคติต่อการอ่าน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของบังอร เกิดดำ (2549)

ลักษณะการคบเพื่อน หมายถึง ลักษณะของเพื่อนที่นักเรียนคบหา ซึ่งมีบุคลิกภาพและการแสดงออก ใน 3 ด้าน คือ ด้านการเรียน ด้านกริยามารยาท และด้านการทำงาน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของชนะศึก นิชานนท์ (2544)

การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง วิธีการประพฤติปฏิบัติ ของพ่อแม่ หรือผู้ปกครองที่ทำให้เด็กมีความรู้สึกที่พ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่นมีเหตุผล ยอมรับความสามารถความคิดเห็นของนักเรียน (Roger, 1992) วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของจตุพร ศิลาเดช (2543)

พฤติกรรมของบิดามารดาในการส่งเสริมบุตรทางการเรียน หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของบิดามารดาในการสนับสนุนด้านการเรียนของบุตร วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนในการรับข่าวสารที่มีประโยชน์ จากสื่อมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ปัจจัยด้านการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการที่ครูใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมทางการเรียน ที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ บรรยากาศในชั้นเรียน วิธีการสอน สื่อการสอน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

บรรยากาศในชั้นเรียน หมายถึง สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนและสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อันประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน ความเป็นมิตรระหว่างนักเรียน การสนับสนุนจากครู การเน้นวิชาการ และการมีระบบระเบียบในชั้นเรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของรัชกร บุญบุ (2547)

วิธีการสอน หมายถึง การปฏิบัติของครูในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับผู้เรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของบังอร เกิดคำ (2549)

สื่อการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการที่ครูผู้สอนใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง สะดวก และรวดเร็ว วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของบังอร เกิดคำ (2549)

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง สภาพการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ภายในโรงเรียน รวมทั้งการที่ครูได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน สามารถวัดได้จากแบบสอบถามสำหรับนักเรียนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของนิวัตร นาคะเวช (2548)

ปัจจัยด้านองค์การ หมายถึง บรรยากาศที่เป็นวิชาการในโรงเรียน และการดำเนินงานของโรงเรียนในด้านนโยบาย กลยุทธ์ ที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียน ประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ การพัฒนาครูและผู้บริหาร ความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย ลักษณะของหลักสูตร และความร่วมมือด้านวิชาการของบุคลากร

การพัฒนาครูและผู้บริหาร หมายถึง การส่งเสริม สนับสนุน ครูและผู้บริหารในโรงเรียน โดยใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้ครูและผู้บริหารในโรงเรียนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง

ความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย หมายถึง การที่โรงเรียนได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุน จากบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงาน ในลักษณะการมีส่วนร่วมในด้านพลังกาย หรือพลังทรัพย์ หรือพลังปัญญา วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากนิวัตร นาคะเวช (2548)

ลักษณะของหลักสูตร หมายถึง รายละเอียดของหลักสูตรของโรงเรียนในด้านความชัดเจน ความเหมาะสม ความยืดหยุ่นและความสอดคล้องกับการบูรณาการเรียนรู้อุณหภูมิและความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของรัชนก บุญปู้ (2547)

ความร่วมมือด้านวิชาการของบุคลากร หมายถึง ความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างครูในโรงเรียนเพื่อจัดเตรียมพัฒนาหลักสูตร สื่อ แบบทดสอบ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียน วัดได้จากแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอนที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามของ รัชนก บุญปู้ (2547)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้สารสนเทศเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝัน แยกตามภูมิภาคทั้ง 4 คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในเชิงปฏิบัติต่อครู และผู้บริหารของโรงเรียนในฝัน ในการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพนักเรียน
2. หน่วยงานต้นสังกัด และผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ สามารถนำสารสนเทศที่ได้จากการวิจัยทั้งโดยภาพรวมทั่วประเทศ และแยกตามภูมิภาค ไปใช้ในการปรับปรุง พัฒนา และวางนโยบายเพื่อการพัฒนาคุณภาพนักเรียนของโรงเรียนในฝันต่อไป